

АКАДЕМІЯ НАУК ВИЩОЇ ШКОЛИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ АКАДЕМІЧНИЙ ДІМ
ВОЛИНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Філологічні Студії

Випуск 3

Луцьк - 1998

АКАДЕМІЯ НАУК ВИЩОЇ ШКОЛИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ АКАДЕМІЧНИЙ ДІМ
ВОЛИНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Філологічні Студії

Випуск 3

ЛУЦЬК - 1998

ББК 80+83.0+83.3.

**Філологічні студії: Зб. наукових праць. - Випуск 3.
- Луцьк, 1998. - 140 с.**

До збірника увійшли статті, в яких досліджуються проблеми літературознавства й мовознавства. Зокрема висвітлюються маловідомі питання класичної і сучасної літератури, порівняльного мовознавства.

Збірник призначений для наукових працівників, викладачів, аспірантів, вчителів, студентів.

Друкується за ухвалою Президії Академії Наук вищої школи України
р. від 4.07.1997 р. (протокол № 9)

Редколегія: В.Л.Удалов, докт. філол. наук, проф., Л.К.Оляндер, докт. філол. наук, проф., О.А.Галич, докт. філол. наук, проф., К.Ф.Шульжук, докт. філол. наук, проф., В.С.Зубович, канд. філол. наук, доц. (відповід. редактор), А.К.Мардієва, канд. філол. наук, доц., Мединська А.В., канд. філол. наук, доц. (секретар), Л.П.Павленко, канд. філол. наук, доц., Є.І.Гороть, канд. філол. наук, проф., О.О.Рисак, канд. філол. наук, проф., М.В.Сур'як, канд. філол. наук.

Рецензенти: Т.С.Волкова, докт. філол. наук, проф.,
М.В.Назарець, канд. філол. наук, доц.

ISBN 966-95151-1-4

© МПІ "Доля"

© Волинський Академічний Дім

- существительных в Полтавских актовых книгах второй половины ХУП в.: Автореф. дис... канд. филол. наук. - Днепропетровск, 1965.
11. Олійник І.С. Іменники з суфіксом -ець на позначення назв осіб// Дослідження з словотвору і лексикології. - К.: Вища школа, 1985.
 12. Павленко Л.П. История формирования сложных нарицательных существительных в украинском языке: Автореф. дис... канд. филол. наук. - К., 1984.
 13. Прокопович Е.Н., Хохлачева В.Н., Шелихова Н.Т. Суффиксальное словообразование существительных в восточнославянских языках ХУ - ХУП вв. - М.: Наука, 1974.
 14. Русанівський В.М. Джерела розвитку східнослов'янських літературних мов. - К.: Наук.думка, 1974.
 15. Русская грамматика. - Т.І. - М.: Наука, 1980.
 16. Самійленко С.П. 3 історичних коментарів до української мови: Словотвір іменників // Укр. мова і літ. в школі. - 1958. - №2.
 17. Самійленко С.П. Нариси з історичної морфології української мови. - Ч.1. - К.: Рад.школа, 1964.
 18. Тимченко Є. Історичний словник українського языка. - Харків, 1932.
 19. Токар В.П. Історія суфікса -к-а в українській мові.- Дніпропетровськ, 1959.
 20. Токар В.П. Очерк исторического образования имен существительных в украинском языке: Автореф. дис...канд. филол. наук. - Одесса, 1963.

Надійшла до редколегії 5.03.1998

ЧАСТИНА МОВИ ТВІРНИХ ОСНОВ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ОДИНАРНОЇ/ПОДВІЙНОЇ НОМІНАЦІЇ (на прикладі похідних ад'єктивів французької мови)

Наталія Тарасюк, канд. філол. наук.

Коренві морфеми, поряд з афіксальними, є одними з важливих засобів словотвору. Входячи до складу твірної основи, саме вони утворюють семантичне ядро похідної лексеми, що граматично

коригується суфіксальною метафорою на лексико-синтаксичному рівні.

Принцип розмежованого сприйняття словотвірного типу та морфологічної форми дозволяє пояснити умотивованість похідних лексем. Семантична маркованість структурних словотвірних елементів дозволяє говорити і про семантичну умотивованість дериватів. Так, Г.О.Винокур пропонує вивчати структурно-семантичну співвідносність основ (II, 425). Семантику твірних основ підкреслює І.Т.Яценко, називаючи їх семантично твірними (V). На залежність утворення суфіксальних форм деяких російських прикметників від семантичних характеристик основи вказує В.В.Виноградов (I, 100). Є.А.Земська вважає за можливе розщепити поняття структурної та семантичної співвідносності (III). І.С.Улуханов виділяє дві основні ознаки словотвірної умотивованості: 1) спільність кореня; 2) входження значення одного з слів або повністю у значення іншого, або ототожнення його лексичного значення зі значенням іншого слова (IV, 71).

Згідно з законами номінації, вираження понять мовними засобами та їх класифікація узгоджується з категоріальною класифікацією частин мови у граматиці. Саме твірна основа у процесі словотвору несе номінативне навантаження, яке узагальнюється класифікацією даних основ згідно з критерієм граматичної категорії частини мови, до яких вона належить. Хоча у процесі словотвору твірні основи різних частин мови оформлюються афіксальними морфемами, з яких суфіксальні чітко закріплюють за похідними лексемами граматичну категорію частини мови, подібна класифікація твірних основ доцільна як з точки зору дослідження взаємодії між морфемами твірної та похідної лексем, так і з точки зору вивчення проблеми мотивації утворення словотвірного значення похідної лексеми. Наші спостереження 10000 прикметникових лексем дають змогу говорити про участь в утворенні прикметників твірних основ таких частин мови, як іменник, прикметник, дієслово, дієприкметник, прислівник, ономаітопєя, дієприкметник теперішнього часу, займенник, прийменник, артикль, частка. Окрему групу утворюють основи латинського та грецького походження. Слід зазначити, що такі частини мови, як іменник, дієслово та прикметник, широко представлені твірною основою у прикметниковому словотворі французької мови. Щодо інших частин мови, вказаних нами, то вони зустрічаються як поодинокі випадки.

Багатоступінчастість словотвірного процесу призводить до того, що твірна основа може мати характеристики двох та більше частин мови. Прикладом цього є твірні основи складної лексеми. Більше, ніж одну частину мови твірна основа фіксує у таких словотвірних типах, як суфіксальний "grand-ducal, ale, aux (adj.) < grand(adj.) + duc(n)",

суфіксально-комполитний: "egocentrique(adj.) < ego(pr.) + centre(n)",
комполитний: "luni-solaire(adj.) < lune (n) + solaire(adj.)", зворотньо-
комполитний: "cholSrStique(adj.) < cholS(n) + airSticos(adj.)", суфіксально-
зворотня композиція: "autogSrS, Se(adj.) < auto(n) + gSrer (v)". Той факт,
що твірна основа є носієм характеристик декількох частин мови не може
не знайти свого відображення у подальшому формуванні словотвірного
значення похідної лексеми.

Одним з важливих питань взаємовпливу твірної та похідної лексем
є співвідношення граматичної категорії частини мови, яке виражається
впливом твірної основи на словотвірний тип похідної лексеми при
формуванні її словотвірного значення. Оскільки наше дослідження
стосується прикметникових похідних лексем, мова у цьому випадку йде
про вплив на ад'єктивні характеристики граматичної категорії частини
мови. Прикметник як характеризуюча частина мови закріплює за собою
поняття ознаки, що накладається на інше поняття ознаки у похідній
лексемі: "dSsavantageux,se < avantageux,se; ignorantin,e < ignorant;
hallucinant,e < hallucinS,Se; radical-socialiste < radical + socialiste; colinSaire
< co + linSaire".

З точки зору номінативної системи мова йде про назву одного й того
ж поняття, вираженого граматичною категорією частини мови. Такий
спосіб номінації ми називаємо одинарною. Отже, одинарна номінація
передбачає збіг граматичних категорій частин мови похідної та твірної
основ. Направленість номінації похідної основи прикметника збігається
з направленістю номінації твірної основи: поняття виражене похідним
прикметником > поняття, виражене твірною лексемою > основа твірної
лексемі > основа похідного прикметника. Прикладом одинарної номінації
є утворення похідного прикметника "hautain,e < haut". Оскільки лексема
похідного прикметника включає повністю основу твірного прикметника,
то і поняття, виражене твірною основою, повністю входить до складу
поняття похідного прикметника, що знаходить своє вираження у
складових словотвірного типу похідної лексеми. Номінативна система
мовного знаку реалізується схемою : мовний знак < поняття, виражене
мовним знаком. Оскільки поняття, виражене твірною основою, є вужчим,
ніж поняття, виражене похідним прикметником, а граматичні категорії
частин мови твірної та похідної лексем збігаються, то система одинарної
номінації може бути сприйнята як ланцюжкове пряме відображення
похідною лексемою певного поняття. Твірна основа та поняття, виражене
нею, займає тут не кінцеве, а серединне положення, оскільки поняття
твірної основи вужче, ніж поняття похідної лексеми.

У випадках утворення похідних прикметників від неад'єктивних основ у основі похідної лексеми поєднується номінація двох понять, з яких одне є поняттям ознаки, закріпленим основою похідного прикметника, а інше є поняттям, закріпленим граматичною категорією тієї частини мови, що передається твірною основою: "boiteux,se < boiter; tendanciaux,se < tendance; lavalliAre < La ValliAre". Тут ми спостерігаємо номінацію декількох понять. З одного боку - поняття, виражене граматичною категорією частини мови твірної основи, з іншого - граматичною категорією прикметника, закріпленою за похідною лексемою. Такий тип номінацій є подвійним. Отже, подвійна номінація враховує те, що граматичні категорії частин мови похідної та твірної основ не збігаються. Оскільки поняття, виражені похідною та твірною лексемами, належать до різних граматичних категорій частин мови, то номінативна система не може реалізуватись ланцюжковою схемою, оскільки граматичні категорії частин мови не накладаються одна на одну, а додаються одна до одної. Поняття, виражене твірною основою, не може мати у цьому випадку ланцюжкового прямого зв'язку з похідною прикметниковою основою, оскільки воно асимілюється з поняттям похідної лексеми опосередковано через твірну основу: "inagural, ale, aux < inagurer".

У випадках подвійної номінації ми фіксуємо з боку основи твірної лексеми вплив граматичної категорії частини мови та семантики, закріплених за нею, на основі похідної лексеми. Згідно з результатами наших досліджень, найактивнішою є подвійна номінація як мотивуючий фактор словотвірного значення похідних прикметників. Вона виражена, перш за все, такими граматичними категоріями частин мови, як іменник та дієслово.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Виноградов В.В. Словообразование и его отношение к грамматике и лексикологии // Вопросы теории и истории языка. - М.: Изд-во АН СССР, 1952.
2. Винокур Г.О. Заметки по русскому словообразованию // Избранные работы по русскому языку. - М.: Учпедгиз, 1959.
3. Земская Е.А. Заметки по современному русскому словообразованию // Вопросы языкознания. - М., 1965. - №7.
4. Улуханов И.С. Словообразовательная семантика в русском языке. - М.: Наука, 1977.
5. Яценко И.Т. Формирование значения слов с аффиксально производной основой // РЯШ. - 1985. - №5.
6. Petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française. - Paris: Sociétés du Nouveau Littéraire, 1970.

Надійшла до редакції 6.03.98.

ЗМІСТ

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

1. Типи сюжетної організації в “театрі абсурду” (на матеріалі драматургії С.Беккета) Євген Васильєв	4
2. Роль факту в структурі “Колымских рассказов” В.Шаламова Олена Дашко	8
3. “Зона” у часо-просторовій організації прози Миколи Хвильового Ірина Констанкевич	12
4. Особливості художнього моделювання в оповіданні Антіна Крушельницького “Артистичні душі” Віктор Зубович	20
5. Фольклорна традиція у творчості Оксани Лятуринської Тереза Левчук	26
6. Вплив емоцій на часо-просторове сприйняття світу у поезії Ліни Костенко Олена Маланій	30
7. Художньо-філософська концепція світу в поезії Олега Ольжича Луїза Оляндер	34
8. “Часом і сама Маруся Чурай тільки подразник для “Розмови розумної” (В.Базилевський) Галина Сіпака	39
9. Роль портретної деталі у формуванні характеру героя у творах А.Чайковського Микола Сур’як	44

10. Роман і повість (до проблеми визначення жанрів) Тетяна Тищук	49
11. Портрет неоромантичного героя: Особливості зображення зовнішності героїнь Едіт Уортон та Ольги Кобилянської Тетяна Римарчук	53

МОВОЗНАВСТВО

1. Протилежність значень як основа визначення антонімів Світлана Белова	61
2. Засоби створення словесної образності в поезіях О.Ольжича Людмила Бублейник	65
3. Порівняльні характеристики лексичної сполучуваності англійських прислівників часу тріадного ряду (на прикладі словосполучень типу VD) Ольга Василенко	72
4. Лінгвістичні і семантичні фактори формування лексичного фонду Ірина Гунчик	83
5. Транспозиційні вияви грамемати родового відмінка Алла Джура	89
6. Процес і подія як виразники зміни Еліна Коляда	94
8. Семантика сучасних поетичних метафор Алла Мединська	99
7. Адвербіальна сполучуваність англійських іменників на позначення часу Леся Малімон	103

9. Модальність необхідності та неминучості (на матеріалі українських паремій) Оксана Наконечна	108
10. Дериваційна будова староукраїнських іменників - назв осіб із суфіксом -НИК (на матеріалі пам'яток XIV - XV ст.) Лариса Павленко	113
11. Частина мови твірних основ як фактор формування одинарної/подвійної номінації (на прикладі похідних ад'єктивів французької мови). Наталія Тарасюк	119
12. Семантична структура інтенсифікаторів Оксана Торосян	123
13. Тональність текстів наукового стилю з композиційно-мовленнєвою формою "Міркування" Наталія Шаблій	131